

nis operatio cessaret. Omnis igitur rei operatio in ipsum reducitur sicut in causam.

4. Item. Quidquid applicat virtutem activam ad agendum, dicitur esse causa illius actionis: artifex enim applicans virtutem rei naturalis ad aliquam actionem, dicitur esse causa illius actionis, sicut coquus decoctionis, quæ est per ignem. Sed omnis applicatio virtutis ad operationem est principaliter & primo à Deo: applicantur enim virtutes operativæ ad proprias operationes per aliquem motum vel corporis, vel animæ. Primum autem principium utriusque motus est Deus; est enim primum movens omnino immobile, ut supra Lib. I. cap. XVI. ostensum est: & similiter omnis motus voluntatis quæ applicatur aliquæ virtutes ad operandum, reducitur in Deum sicut in primum appetibile, & in primum volentem. Omnis igitur operatio debet attribui Deo sicut primo & principali agenti.

5. Adhuc. In omnibus causis agentibus ordinatis semper oportet quod causæ sequentes agant in virtute causæ primæ; sicut in rebus naturalibus corpora inferiora agunt in virtute corporum celestium, & in rebus voluntariis omnes artifices inferiores operantur secundum imperium supremi architectoris. In ordine autem causarum agentium Deus est prima causa, ut in primo Lib. cap. XLII. ostensum est. Ergo omnes causæ inferiores agentes agunt in virtute ipsius. Causa autem actionis magis est id cuius virtute agitur, quam etiam illud quod agit, sicut principale agens magis agit quam instrumentum. Deus igitur principaliter est causa cuiuslibet actionis quam etiam secundæ causæ agentes.

6. Item. Omne operans per suam operationem ordinatur ad finem ultimum. Oportet autem quod vel operatio ipsa sit finis, vel operatum, quod est operationis effectus. Ordinare autem res in finem est proprius Dei, ut supra cap. LXIV. ostensum est. Oportet igitur dicere, quod omne agens in virtute divinæ agat. Ipse igitur est qui est causa actionis omnium rerum.

Hinc est quod dicitur Isa. XXVI. 12. Omnia opera nostra (1) operatus es in nobis, Domine: & Joan. XV. 5. Sine me nihil potestis facere: & Philip. II. 13. Deus est qui operatur in nobis velle, & perficere pro bona voluntate. Et hac ratione frequenter in Scriptura, naturæ effectus operationi divinæ attribuntur, quia ipse est qui operatur in omni operante per naturam, vel per voluntatem, (2) sicut illud Job X. 10. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pelle, & carnis vestisti me, ossibus, & nervis compegisti me: & in Psalm. XLII. 14. Intonuit de caelo Dominus, & Altissimus dedit vocem suam: grando, & carbones ignis.

CAPUT LXVIII.

Quod Deus est ubique, & in omnibus rebus.

I. Part. quest. VIII. art. 1. & I. Sent. dist. XVII. quest. 1. art. 1.

EX hoc autem apparet quod Deus necesse est esse ubique, & in omnibus rebus.

1. Movens enim, & motum oportet simul esse, ut probat Philosophus in VII. Physic. text. comm. X. & infra, Deus autem omnia movet ad suas operationes, ut ostensum est cap. LXVII. Est igitur in omnibus rebus.

(1) Vulgata: Operatus es nobis. (2) An secundum?

2. Item. Omne quod est in loco, vel in re quacumque, aliquo modo contingit ipsam: res enim corporea est in aliquo sicut in loco secundum contactum quantitatis dimensionis. Res autem incorporea in aliquo esse dicitur secundum contactum virtutis, cum careat dimensionis quantitate. Sic igitur se habet res incorporea ad hoc quod sit in aliquo per virtutem suam, sicut se habet res corporea ad hoc quod sit in aliquo per quantitatem dimensionis. Si autem esset aliquid corpus habens quantitatem dimensionis infinitam, oporteret illud esse ubique. Ergo si sit aliqua res incorporea habens virtutem infinitam, oportet quod sit ubique. Ostensum est autem in primo Lib. cap. XLII. Deum esse infinitæ virtutis. Est igitur ubique.

3. Adhuc. Sicut se habet causa particularis ad particularem effectum, ita se habet causa universalis ad universalem effectum. Oportet autem causam particularem proprio effectui particulari adesse simul, sicut ignis per suam essentiam calefacit, & anima per suam essentiam vitam corpori confert. Cum igitur Deus sit causa universalis totius esse, ut in secundo Lib. cap. VI. ostensum est, oportet quod in quocumque est invenire esse, ei adsit divina presentia.

4. Amplius. Quocumque agens est præsens tantum uni suorum effectuum, eius actio non potest derivare ad alia nisi illo mediante, eo quod agens, & patiens oportet esse simul, sicut vis motiva non movet alia membra nisi mediante corde. Si igitur Deus esset præsens uni tantum suorum effectuum, utpote primo mobili, quod ab eo immediate moveretur, sequeretur quod eius actio non posset ad alia derivare nisi illo mediante. Hoc autem est inconveniens: si enim alicujus agentis actio non potest derivare ad alia nisi mediante aliquo primo, oportet quod illud proportionaliter respondeat agenti secundum totam eius virtutem, aliter enim non posset agens tota sua virtute uti; sicut videmus quod omnes motus quos potest causare virtus motiva, expleri possunt per cor. Non est autem aliqua creatura per quam posset expleri quidquid divina virtus facere potest, cum divina virtus excedat in infinitum quamlibet rem creatam, ut apparet ex his quæ in primo Lib. cap. XLII. ostensa sunt. Inconveniens est igitur dicere, quod divina actio non se extendat ad alia nisi mediante uno primo. Non est igitur præsens in uno tantum suorum effectuum, sed in omnibus: eadem enim ratione opinabitur, si quis dicat eum esse in aliquibus, & non in omnibus: quia quocumque modo effectus divini accipiuntur, non sufficienter explere poterunt divinæ virtutis executionem.

5. Præterea. Necesse est ut causa agens sit simul cum suo effectu proximo & immediato. In qualibet autem re est aliquis effectus proximus & immediatus ipsius Dei, ostensum est enim in secundo Lib. cap. XXI. quod solus Deus creare potest. In qualibet autem re est aliquid quod per creationem causatur, in rebus quidem corporalibus prima materia, in rebus autem incorporeis simplices earum essentia, ut ex his apparet, quæ in secundo Lib. cap. XV. & seq. sunt determinata. Oportet igitur simul Deum adesse in omnibus rebus, præsertim cum ea de non esse ad esse produxit, continuo & semper in esse conservet, ut ostensum est cap. LXV.

Hinc est quod dicitur Hier. XXXIII. 24. Cælum, & terram ego impleo: & in Psalm. CXXXV. 8. Si ascendero in cælum, tu illic es; & si descendero ad infernum, ades.

Per

Per hoc autem excluditur error quorundam dicentium, Deum in aliqua parte mundi determinata esse, puta in primo caelo, & in parte orientis, unde est principium motus cæli: quorum tamen dictum sustineri posset, si sane accipiatur, ut scilicet non intelligamus Deum aliqua determinata mundi parte esse conclusum, sed quia omnium corporearum motionum principium, secundum naturæ ordinem ab aliqua determinata incipit parte, Deo movente: propter quod & in sacra Scriptura Deus dicitur specialiter esse in caelo, secundum illud Isa. ult. I. (1) Cælum mihi sedes est, & in Psalm. CXIII. 16. Cælum cæli Domino etc. Sed ex hoc quod præter naturæ ordinem etiam in infimis corporibus Deus aliquid operatur, quod virtute cælestis corporis causari non potest, manifeste ostenditur, Deum non solum cælesti corpori, sed etiam infimis rebus immediate adesse.

Non est autem æstimandum Deum sic esse ubique, quod per locorum spatia dividatur, quasi una pars ejus sit hic, & alia alibi; sed totus ubique est: Deus enim cum sit omnino simplex, partibus caret.

Neque sic simplex est, sicut punctus, qui est terminus continui, & propter hoc determinatum situm in continuo habet, unde non potest unus punctus nisi in uno loco indivisibili esse. Deus autem indivisibilis est, quasi omnino extra genus continui existens: unde non determinatur ad locum vel magnum, vel parvum ex necessitate suæ essentia, quasi oporteat eum esse in aliquo loco, cum ipse fuerit ab æterno ante omnem locum; sed immensitate suæ virtutis attingit omnia quæ sunt in loco, cum sit universalis causa essendi, ut dictum est. Sic igitur ipse totus est ubicumque est, quia per simplicem suam virtutem universa attingit.

Non est tamen æstimandum quod sic sit in rebus quasi in rebus mixtis: ostensum est enim in primo Lib. cap. XXVI. & XXVII. quod neque materia, neque forma est alicujus, sed est in operibus per modum causæ agentis.

CAPUT LXIX.

De opinione eorum qui in rebus naturalibus proprias substantias tractant actiones.

II. Sent. dist. II. quest. 1. art. 3. & I. Part. quest. II. art. 1.

EX præmissis autem quidam occasionem errandi aliquam actionem in productione effectuum naturalium, ita scilicet quod ignis non calefacit, sed Deus causat calorem præsentis igne: & similiter dicunt in aliis omnibus effectibus naturalibus.

Hunc autem errorem rationibus confirmare conati sunt, ostendentes nullam formam neque substantialem, neque accidentalem nisi per viam creationis produci in esse: non enim possunt formæ, & accidentia fieri ex materia, cum non habeant materiam partem sui: unde si fiant, oportet quod fiant ex nihilo, quod est creati: & quia creatio solius Dei actio est, ut in secundo Lib. cap. XI. ostensum est, sequi videtur quod solus Deus tam formas substantiales, quam accidentales in natura producat.

Huius autem positioni partim etiam quorundam Philosophorum opinio concordavit.

(1) Vulgata: Cælum sedes mea.

1. Quia enim omne quod per se non est, ab eo quod est per se, derivatum invenitur; videtur quod formæ rerum quæ non sunt per se existentes, sed in materia, proveniant ex formis quæ per se sine materia sunt, quasi formæ in materia existentes sint quædam participationes illarum formarum quæ sine materia sunt. Et propter hoc Plato posuit, in Tim. X. de Repub. & alibi, species rerum sensibilibus esse quasdam formas separatas, quæ sunt causæ essendi his sensibilibus secundum quod eas participant. Avicenna vero posuit omnes formas substantiales ab intelligentia agente effluere; accidentales autem formas esse ponebat materiæ dispositiones, quæ ex actione inferiorum agentium materiam disponentium proveniebant: in quo à priori stultitia declinabat. Hujus autem signum esse videbatur quod nulla virtus activa invenitur esse in istis corporibus nisi accidentalis forma, sicut qualitates activæ, & passivæ, quæ non videntur esse ad hoc sufficientes quod substantiales formas causare possint.

Inveniuntur etiam quædam in istis inferioribus quæ non generantur ex similibus, sicut animalia ex putrefactione generata: unde videtur quod horum formæ ex alioribus proveniant principis, & pari ratione alia formæ quarum quædam sunt multo nobiliores.

3. Quidam vero ad hoc argumentum assumunt ex naturalium corporum imbecillitate ad agendum: nam omnis corporis forma est adjuncta quantitati; quantitas autem impedit & actionem, & motum: cuius signum ponunt, quia quantum additur in quantitate alicui corpori, tanto fit ponderosius, & tardatur motus ejus: unde ex hoc concludunt quod nullum corpus sit activum, sed passivum tantum.

4. Hoc etiam nituntur ostendere per hoc quod omne patiens est subjectum agenti, & omne agens præter primum quod causat, requirit subjectum inferioris se: nulla autem substantia est inferiori corporali: unde videtur quod nullum corpus sit activum.

5. Adhuc etiam ad hoc, quod corporalis substantia est in ultima distantia à primo agente: unde non videtur eis quod virtus activa perveniat usque ad substantiam corporalem; sed sicut Deus est agens tantum, ita substantia corporalis, cum sit in sima in genere rerum, sit passiva tantum.

Propter has igitur rationes ponit Avicenna in Lib. Fontis vitæ, quod nullum corpus est activum; sed virtus substantiæ spiritualis pertransiens per corpora agit actiones quæ per corpora fieri videntur.

Quidam etiam loquentes in lege Maurorum dicuntur ad hoc rationem inducere, quod etiam accidentia non sint ex actione corporum, quia accidens non transit à subjecto in subjectum: unde reputant impossibile quod calor transeat à corpore calido in aliud corpus ab ipso calefactum; sed dicunt omnia hujusmodi accidentia creari à Deo.

Ad præmissas autem positiones multa inconvenientia sequuntur.

1. Si enim nulla inferior causa, & maxime corporalis, aliquid operatur, sed Deus operatur in omnibus solus; Deus autem non variatur per hoc quod operatur in rebus diversis: non sequetur diversus effectus ex diversitate rerum, in quibus operatur. Hoc autem ad sensum apparet falsum: non enim ex appositione calidi sequitur infrigidatio, sed calefactio tantum: neque ex semine hominis sequitur gene-

neratio nisi hominis. Non ergo causalitas effectuum inferiorum est ita attribuenda divinæ virtuti, quod subtrahatur causalitas inferiorum agentium.

2. Item. Contra rationem sapientiæ est ut sit aliquid frustra in operibus sapientis. Si autem res creatæ nullo modo operentur omnia immediate; frustra essent adhibita ab ipso aliæ res ad producendos effectus. Repugnat igitur prædicta positio divinæ sapientiæ.

3. Adhuc. Quod dat alicui aliquid principale, dat eidem omnia quæ consequuntur ad illud: sicut causa quæ dat corpori elementari gravitatem, dat ei motum deorsum. Facere autem actum, consequitur ad hoc quod est esse actum, ut patet in Deo: ipse enim est actus purus, & est prima causa essendi omnibus, ut supra Lib. I. cap. x. & xlii. & II. Lib. cap. xv. dictum est. Si igitur communicavit aliis similitudinem suam quantum ad esse, in quantum res in esse produxit; consequens est quod communicavit eis similitudinem suam quantum ad agere, ut etiam res creatæ habeant proprias actiones.

4. Amplius. Perfectio effectus determinat perfectionem causæ: major enim virtus perfectiorem effectum inducit. Deus autem est perfectissimum agens. Oportet igitur quod res ab ipso creatæ perfectionem ab eo consequantur. Detrahente ergo perfectioni creaturarum, est detrahente perfectioni divinæ virtutis. Sed si nulla creatura habet aliquam actionem ad aliquem effectum producendum, multum detrahitur perfectioni creaturæ: ex abundantia enim perfectionis est quod perfectionem quam habet, possit alteri communicare. Detrahit igitur hæc positio divinæ virtuti.

5. Item. Sicut est boni bonum facere, ita summi boni est aliquid optime facere. Deus autem est summum bonum, ut in primo Lib. cap. xiv. ostensum est. Igitur ejus est facere optime omnia. Melius autem est bonum quod alicui collatum, sit inultorum commune, quam quod sit proprium, quia bonum commune semper invenitur esse divinius quam bonum unius tantum. Sed bonum unius fit multis commune, si ab uno in alia derivatur: quod non potest esse, nisi in quantum diffundit ipsum in alia per propriam actionem; si vero potestatem non habet illud in alia transfundendi, manet sibi ipsi proprium. Sic igitur Deus rebus creatis suam bonitatem communicavit: ut una res quod accepit, possit in aliam rem transfundere. Detrahente ergo actiones proprias à rebus creatis, est divinæ bonitati derogare.

6. Adhuc. Subtrahere ordinem rebus creatis, est eis subtrahere id quod optimum habent: nam singula in se ipsis sunt bona, simul autem omnia sunt optima propter ordinem universi: semper enim totum melius est partibus, & finis ipsarum. Si autem à rebus subtrahantur actiones, subtrahitur ordo rerum ad invicem: rerum enim quæ sunt diversæ secundum suas naturas, non est colligatio in ordinis unitatem, nisi per hoc quod quædam agunt, & quædam patiuntur. Inconveniens igitur est dicere, quod res non habent proprias actiones.

7. Amplius. Si effectus non producuntur ex actione rerum creatarum, sed solum ex actione Dei, impossibile est quod per effectus manifestetur virtus alicujus causæ creatæ: non enim effectus ostendit virtutem causæ nisi ratione actionis, quæ à virtute procedens ad effectum terminatur. Natura autem causæ non cognoscitur per effectum, nisi in quantum per

ipsum cognoscitur ejus virtus, quæ naturam consequitur. Si igitur res creatæ non habeant actiones ad producendum effectus, sequitur quod nunquam natura alicujus rei creatæ poterit cognosci per effectum; & sic subtrahitur nobis omnis cognitio scientiæ naturalis, in qua præcipue demonstrationes per effectum sequuntur.

8. Item. Apatet per inductionem in omnibus, quod simile agat suum simile. Id autem quod generatur in rebus inferioribus, non est forma tantum, sed compositum ex materia & forma: nam omnis generatio ex aliquo est, scilicet ex materia, & ad aliquid, scilicet ad formam. Oportet igitur quod generans non sit forma tantum, sed compositum ex materia & forma. Non igitur species rerum separatarum, ut Platonici posuerunt, neque intelligentia agens, ut posuit Avicenna, est causa formarum quæ sunt in materiis, sed magis hoc compositum ex materia & forma.

9. Item. Si agere sequitur ad esse in actu, inconveniens est quod actus perfectior actione destruitur. Perfectior autem actus est forma substantialis quam forma accidentalis. Si igitur formæ accidentales quæ sunt in rebus corporalibus, habent proprias actiones, multo magis forma substantialis habet aliquam propriam actionem. Non est autem ejusmodi actio disponere materiam, quia hoc fit per alterationem, ad quam sufficiunt formæ accidentales. Igitur forma generantis est principium actionis, ut forma substantialis introducat in generante.

Rationes autem quas inducunt, facile est solvere. Quum enim ad hoc aliquid fiat ut sit; sicut forma non dicitur ens, quasi ipsa habeat esse, sed quia per eam compositum est: ita nec forma proprie fit, sed incipit esse per hoc quod compositum sit reducitur de potentia in actum, quæ est forma.

Nec etiam oportet ut omne quod habet aliquam formam quasi participatam, recipiat eam immediate ab eo quod est essentialiter forma; sed immediate quidem ab alio quod habet similem formam simili modo, scilicet participatam, quod tamen agat in virtute illius formæ separatae, si qua sit talis: sic enim agens similem effectum sibi producit.

Similiter etiam nec oportet quod quia omnis actio inferiorum corporum fit per qualitates activas, & passivas, quæ sunt accidentia, quod non producat ex actione earum nisi accidens: quia illæ formæ accidentales sicut causantur à forma substantiali, quæ simul cum materia est causa propriorum accidentium, ita agunt virtute formæ substantialis: quod autem agit in virtute alterius, producit effectum similem non sibi tantum, sed magis ei in cuius virtute agit, sicut ex actione instrumenti fit in artificio similitudo artis: ex quo sequitur quod ex actione formarum accidentalium producuntur formæ substantiales, in quantum agunt instrumentaliter in virtute substantialium formarum.

In animalibus vero quæ ex putrefactione generantur, causatur forma substantialis ex agente corporali, scilicet corpore celesti, quod est primum alterans: unde oportet quod omnia moventia ad formam in istis inferioribus agant in virtute illius: & propter hoc ad producendas aliquas formas imperfectas sufficit virtus celestis absque agente univoco; ad producendas autem formas perfectiores, sicut sunt animæ animalium perfectiorum, requiritur cum agente celesti agens univocum, talia enim animalia non generantur nisi ex semine. Et propter hoc dicit Aristoteles in II. Physicorum text. comment. xxvi. quod ho-

mo generat hominem, & Sol.

mo generat hominem, & Sol.

Non est autem verum quod quantitas impediatur actionem formæ nisi per accidens, in quantum scilicet omnis quantitas continua est in materia: forma autem in materia existens, quum sit minoris actualitatis, est per consequens minoris virtutis in agendo: unde corpus quod habet minus de materia, & plus de forma, sicut ignis, est magis activum.

Supposito autem modo actionis quam forma in materia existens habere potest, quantitas coauget magis quam minuat actionem: nam quanto corpus ignis fuerit majus, supposita æque intensa caliditate, tanto magis calefacit; & supposita gravitate æque intensa, quanto magis fuerit corpus grave, tanto velocius movebitur motu naturali, & inde est quod tardius moveretur motu innaturali. Quia igitur corpora gravia sunt tardioris motus innaturalis, quum fuerint majoris quantitatis, non ostenditur quod quantitas impediatur actionem, sed magis quod coauget ipsam.

Non oportet etiam quod corpus omne careat actione, propter hoc quod in ordine rerum substantia corporalis est infima secundum suum genus: quia etiam inter corpora unum est superius altero, & formalius, & magis activum, sicut ignis est respectu inferiorum corporum; nec tamen etiam infimum corpus excluditur ab agendo. Manifestum est enim quod corpus non potest agere se toto, cum sit compositum ex materia, quæ est ens in potentia, & forma, quæ est actus: agit enim unumquodque, secundum quod est actu; & propter hoc omne corpus agit secundum suam formam, ad quam comparatur aliud corpus, scilicet patiens, secundum suam materiam, ut subiectum, in quantum materia ejus est in potentia ad formam agentis. Si autem è converso ad formam corporis patientis sit in potentia materia corporis agentis, erunt agentia, & patientia ad invicem; sicut accidit in duobus corporibus elementaribus; sin autem erit unum tantum agens, & alterum tantum patiens respectu illius, sicut est comparatio corporis celestis ad corpus elementare. Sic igitur corpus agit in subiectum non ratione totius corporis, sed formæ per quam agit.

Non est etiam verum quod corpora sint in ultima remotione à Deo. Cum enim Deus sit actus purus, secundum hoc aliqua magis vel minus ab eo distant, secundum quod sunt plus vel minus in actu, vel in potentia. Illud etiam in entibus est extreme distans à Deo quod est potentia tantum; scilicet materia prima, unde ejus tantum est pati, & non agere. Corpora vero, cum sint composita ex materia & forma, accedunt ad divinam similitudinem in quantum habent formam, quam Aristoteles in I. Physic. text. comm. xlvi. nominat divinum quoddam; & propter hoc secundum quod habent formam, agunt; secundum vero quod habent materiam, patiuntur.

Ridiculum autem est dicere, quod ideo corpus non agat, quia accidens non transit de subiecto in subiectum: non enim hoc modo dicitur corpus calidum calefacere, quod idem numero calor qui est in calefaciente corpore, transeat ad corpus calefactum; sed quia virtute caloris qui est in calefaciente corpore, alius calor numero fit actu in corpore calefacto, qui prius erat in eo in potentia. Agens enim naturale non est traducens propriam formam in alterum subiectum, sed reducens subiectum quod patitur, de potentia in actum. Non igitur auferimus proprias actiones rebus creatis, quamvis omnes effectus rerum creaturarum Deo attribuamus, quasi in omnibus operanti.

Quomodo idem effectus sit à Deo, & à naturali agente.

Quibusdam autem difficile videtur ad intelligendum, quod effectus naturales attribuantur Deo, & naturali agenti.

1. Nam una actio à duobus agentibus non videtur progredi posse. Si igitur actio per quam naturalis effectus producitur, procedit à corpore naturali, non procedit à Deo.

2. Item. Quod potest fieri sufficienter per unum, superfluum est quod fiat per multa: videmus enim quod natura non facit per duo instrumenta quod potest facere per unum. Cum igitur virtus divina sufficiens sit ad producendos effectus naturales, superfluum est adhibere ad eosdem effectus producendos etiam naturales virtutes; vel si virtus naturalis sufficienter proprium effectum producit, superfluum est quod divina virtus ad eundem effectum agat.

3. Præterea. Si Deus totum effectum naturalem producat, nihil relinquitur de effectu naturali agenti ad producendum. Non videtur igitur esse possibile quod eosdem effectus Deus producere dicatur quos res naturales producunt.

Hæc autem difficultatem non afferunt, si præmissa considerentur. In quolibet enim agente est duo considerare, scilicet rem ipsam quæ agit, & virtutem qua agit, sicut ignis calefacit per calorem. Virtus autem inferioris agentis dependet à virtute superioris agentis, in quantum superius agens dat virtutem ipsam inferiori agenti, per quam agit, vel conservat eam, aut etiam applicat eam ad agendum; sicut artifex applicat instrumentum ad proprium effectum, cui tamen interdum formam non dat, per quam agit instrumentum, nec conservat, sed dat ei solum motum. Oportet igitur quod actio inferioris agentis non solum sit ab eo per virtutem propriam, sed per virtutem omnium superiorum agentium, agit enim in virtute omnium; & sicut agens infimum invenitur immediatum activum, ita virtus primi agentis invenitur immediata ad producendum effectum; nam virtus infimi agentis non habet quod producat hunc effectum ex se, sed ex virtute superioris proximi, & virtus illius ex virtute superioris. & sic virtus supremi agentis invenitur ex se productiva effectus, quasi causa immediata, sicut patet in principiis demonstrationum, quorum primum est immediatum. Sicut igitur non est inconveniens quod una actio producatur ex aliquo agente, & ejus virtute; ita non est inconveniens quod producatur idem effectus ab inferiori agente, & à Deo; ab utroque immediate; licet alio & alio modo.

Patet etiam quod si res naturalis producat proprium effectum, non est superfluum quod Deus illum producat: quia res naturalis non producit ipsum nisi virtute divina; neque est superfluum, si Deus per se ipsum potest omnes effectus producere, quod per quasdam alias causas producatur: non enim hoc est ex insufficientia divinæ virtutis, sed ex immensitate bonitatis ipsius, per quam suam similitudinem rebus communicare voluit, non solum quantum ad hoc quod essent; sed etiam quantum ad hoc quod aliorum causæ essent: his enim duobus modis creaturæ communiter omnes divinam similitudinem consequuntur, ut supra cap. xxi. ostensum est. Per hoc etiam decor ordinis in rebus creatis apparet.

Patet autem quod non sic idem effectus causæ natura-